

3/50 ⑧

มหาวิทยาลัย	48
วันที่	22 เม.ย. 2551
เวลา	

บว.69/1
ปริญญาเอก

หนังสือรับรอง การยอมรับผลงานปริญญาโทเพื่อตีพิมพ์

ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์วราสนา กิริวงษ์ ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ 8 / กองบรรณาธิการวารสาร
สถานที่ทำงาน ภาควิชาเทคนิคการแพทย์ คณะเทคนิคการแพทย์ ม.เชียงใหม่ 053-949288

ขอรับรองว่า (ชื่อนิสิต) นางสุภาพร ชินชัย สาขาวิชา วิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์

ระดับปริญญาคุณวุฒิปริญญาตรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีผลงานปริญญาโท หรือส่วนหนึ่งของผลงานปริญญาโท
ได้รับการยอมรับให้ตีพิมพ์และเผยแพร่ได้

- * ได้ตีพิมพ์แล้วในวารสาร / สิ่งพิมพ์ทางวิชาการ ชื่อ
ฉบับที่ ปีที่ วันที่ เดือน พ.ศ.
- ** จะตีพิมพ์ในวารสาร / สิ่งพิมพ์ทางวิชาการ ชื่อ วารสาร เทคนิคการแพทย์ เชียงใหม่
ฉบับที่ 3/กันยายน ปีที่ 41 วันที่ - เดือน กันยายน พ.ศ. 2551

ลงนาม
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์วราสนา กิริวงษ์)
 ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8
 วันที่ 17 / เมษายน / 2551
 ประทับตรา (ถ้ามี)

เรียน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ข้าพเจ้า (นิสิต) นางสุภาพร ชินชัย สาขาวิชา วิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
 รหัสประจำตัวนิสิต 45296012 โทรศัพท์ 089-4332455 นิสิตระดับปริญญาคุณวุฒิปริญญาตรี
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ขอส่งหนังสือรับรองนี้เพื่อประกอบการพิจารณาขอสำเร็จการศึกษา

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

1) เพื่อรับทราบ
 2) เก็บเอกสารเพื่อเป็นหลักฐาน
 22/4/51

ลงชื่อ (นิสิต)
 ลงชื่อ
 (ประธานกรรมการควบคุมปริญญาโท)
 ลงชื่อ
 (ประธานกรรมการบริหารหลักสูตร)
 วันที่ 21 เดือน เมษายน พ.ศ. 2551

๒๒๓๓

22 เม.ย. 2551

* กรณีได้รับการตีพิมพ์แล้วให้นิสิตสำเนางานที่ตีพิมพ์หรือนำวารสารที่พิมพ์นั้นส่งแนบมาด้วย
 ** กรณีที่ได้รับการยอมรับเพื่อจะตีพิมพ์ให้นิสิตสำเนาผลงานที่จะได้รับการตีพิมพ์นั้นส่งแนบมาด้วย

การพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนรวมสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ
: กรณีศึกษาโรงเรียนเรียนรวมในจังหวัดเชียงใหม่

สุภาพร ชินชัย*

บทคัดย่อ

ความเป็นมา: เด็กที่มีความต้องการพิเศษสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ถ้าได้รับโอกาสในการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความพิการ มีงานวิจัยมากมายยืนยันว่า การศึกษาแบบการเรียนรวมนั้นให้ประโยชน์ทั้งด้านวิชาการและสังคมสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ซึ่งปัจจุบันเด็กที่มีความต้องการพิเศษส่วนใหญ่ยังขาดโอกาสทางการศึกษา ส่วนเด็กที่มีโอกาสเข้าสู่ระบบการศึกษานั้นก็ยังประสบปัญหาในการเรียนรวมในโรงเรียน เนื่องจากมีความจำกัดทางด้านทรัพยากรและองค์ความรู้ในการจัดการศึกษาให้กับเด็กที่มีความต้องการพิเศษจึงส่งผลให้เกิดปัญหาและความจำกัดด้านปริมาณและคุณภาพของบุคลากร งบประมาณ แหล่งสนับสนุน ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารและการจัดโครงการ การทำงานร่วมกันของนักวิชาชีพสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการพิเศษ เทคโนโลยีทางการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ เครื่องมือและกระบวนการตรวจวินิจฉัย และองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของเด็กที่มีความต้องการพิเศษแต่ละประเภท

วัตถุประสงค์: เพื่อศึกษาปัญหาของโรงเรียนในการจัดการเรียนรวม และส่งเสริมให้ฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานการจัดการศึกษา รวมทั้งพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรวมสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษให้ประสบความสำเร็จได้ตามสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในโรงเรียน และชุมชน

วิธีการ: ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคการระดมแนวคิดเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference : F.S.C.) ทำการศึกษาในโรงเรียนวัดคูคำ (เมธาวิสัยคณาทร) อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เครื่องมือวัดในเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เครื่องมือวัดเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามวัดความรู้ของนักเรียนในเรื่องเพื่อนที่มีความต้องการพิเศษ แบบวัดเจตคติของครูในการสอนเด็กที่มีความต้องการพิเศษเรียนรวมในโรงเรียน แบบวัดเจตคติของนักเรียนต่อเพื่อนที่เป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษ และแบบวัดเจตคติของครูผู้สอนต่อการรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษเข้าเรียนรวมในโรงเรียน กระบวนการวิจัยแบ่งเป็น 4 ระยะ คือ ระยะเตรียมการ ระยะกำหนดแนวทางและวางแผนแก้ไขปัญหา ระยะดำเนินการและระยะประเมินผล

ผลการศึกษา: โรงเรียนยังมีปัญหาในการจัดการเรียนรวมในส่วนของขาดความรู้ของครูในเรื่องการคัดกรองเด็กที่มีความบกพร่องทางด้านการเรียนรู้และสมาธิสั้นชนิดปกติ ความรู้ในเรื่องเทคนิคการสอนเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ความรู้เรื่องของการกระตุ้นพัฒนาการเบื้องต้น เด็กนักเรียนปกติมีเจตคติที่ไม่ดีต่อเพื่อนที่เป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษ เด็กที่มีความต้องการพิเศษเองยังปฏิเสธความบกพร่องของตัวเองอยู่ทำให้ไม่ได้รับความช่วยเหลือ และผู้ปกครองที่ยังขาดการเอาใจใส่ช่วยเหลือบุตรหลานของตนเองอย่างเต็มที่ ได้รูปแบบเฉพาะ คือ APACP Model เป็นวิธีการที่เหมาะสมสามารถแก้ไขปัญหาได้จริงตรงตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง ฝ่ายต่าง ๆ เกิดการเรียนรู้จากการกระทำด้วยตนเอง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาการจัดการเรียนรวมในชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืน

คำรหัส: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, การระดมแนวคิดเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน, รูปแบบการจัดการเรียนรวม

* สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Abstract: DEVELOPMENT OF COLLABORATIVE INCLUSION MODEL FOR STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS: A CASE STUDY OF AN INCLUSIVE SCHOOL IN CHIANGMAI PROVINCE

Supaporn Chinchai*

The main purposes of this research were to 1) Investigate problems of collaborative inclusion learning model in school for special children; 2) Promote various personal and sections both in and outside institution to participate the operation; 3) Develop collaborative study strategy that suitable for current situation in schools and community. Research design was Participatory Action Research (PAR) applying Future Search Conference technique (F.S.C.). Data collection site was at Wat Gookum School (Mathawisaikanathorn), Sanpatong district, Chiang Mai province. Information was gathered by both qualitative and quantitative methods. Measurement tools in qualitative technique were focus group, in depth interview, participant and no participant observing. Instrument used in quantitative part were questionnaire of students' knowledge involving friends with special needs; Test of teachers' knowledge in teaching students with special needs; Attitude of normal pupils toward friends with special needs, and Attitude of teachers for receiving students with special needs to study in school. There were 4 stages in the study process comprised 1) preparation period 2) designation and planning of problem solving 3) operation duration and 4) assessment of research outcomes. Results were as follows;

1. There were several problems in the school with consist of teachers lack of knowledge in screening special children who have learning disability and attention deficit and hyperactive disorder, lack of knowledge in teaching technique for these students, and did not understand how to stimulate normal development. In addition, pupils in school had negative attitude towards friends with special needs. Moreover students with special needs themselves refused their impairment, which leaded to unhelpful from relevant personal. Finally, parents of these students were unaware of how to help their children.

2. The collaboration inclusion model that has been developed in the present study was appropriated for using in this situation. It helped promoting all involving sections in the school to participate in the intervention process consisting identified problems and solving techniques of these barriers both inside and outside school. These collaboration leaded to 7 projects comprised screening children with special needs about teaching techniques for variety of problems, projects of friends help friends, development good attitude in normal students toward special children, teaching pupils with special needs the knowledge of self control, and sensory motor programs. The last project has been developed for factor outside school which was parents teach children techniques. There were 3 meeting for re-evaluation and discussion during operating each projects until finished the projects among researcher and person who responsible for this program in school in order to adjust techniques and for successful purposes.

3. The operation of participatory action research together with F.S.C. technique encourage collaboration among relevant personal including identify problems and needs,

designation strategies and plan of problem solving, provide intervention and re-evaluation results make people learn how to solve problems by themselves and these lead to sustainable development of collaborative inclusion study for students with special needs in schools.

Keywords: Participatory Action Research (PAR), Future Search Conference technique (F.S.C.), Collaborative Inclusion Model

*Applied Behavioral Science Research, Srinakharinwirot University

ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรวมและยินดีเข้าร่วมวิจัย จากการสำรวจเบื้องต้นโดยการเข้าพบกับ อาจารย์ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโครงการเรียนรวมของโรงเรียน พบว่ามีเด็กที่มีความต้องการพิเศษประเภทบกพร่องทางการมองเห็น บกพร่องทางการได้ยิน บกพร่องทางสติปัญญาและบกพร่องทางการเรียนรู้ เรียนรวมในโรงเรียน ถึงแม้จะมีหน่วยงานราชการที่เข้าไปให้ความรู้เบื้องต้นในการดูแล และการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนแล้ว แต่ยังมีปัญหาในเรื่องของการจัดการเรียนการสอนอยู่ ส่งผลกระทบไปสู่เด็กปกติที่ต้องเรียนรวมชั้น ทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรในการจัดการเรียนการสอน จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจและต้องการที่จะพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรวม สำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ โดยนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มาเป็นรูปแบบในการวิจัย และใช้เทคนิคการประชุมระดมแนวคิดเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference: F.S.C.)¹² ของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู ครูการศึกษาพิเศษ ผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ เช่น ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 8 และภาควิชาจิตกรรมบำบัด คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในการทำงานร่วมกันภายใต้ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่ เพื่อส่งเสริมให้ฝ่ายต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรวมที่ประสบความสำเร็จได้ตรงตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เครื่องมือวัดในเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เครื่องมือวัดเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามวัดความรู้ของนักเรียนในเรื่องเพื่อนที่มีความต้องการพิเศษ แบบวัดความรู้ของครูในการสอนเด็กที่มีความต้องการพิเศษเรียนรวมในโรงเรียน แบบวัดเจตคติของนักเรียนต่อเพื่อนที่เป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษ และแบบวัดเจตคติของครูผู้สอนต่อการรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษเข้าเรียนรวมในโรงเรียน กระบวนการวิจัยแบ่งเป็น 4 ระยะ คือ ระยะเตรียมการ ระยะกำหนดแนวทางและวางแผนแก้ไขปัญหา ระยะดำเนินการและระยะประเมินผล

ผลการวิจัย

โรงเรียนยังมีปัญหาในการจัดการเรียนรวมในส่วนของขาดความรู้ของครูในเรื่องการคัดกรองเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้และสมาธิสั้นชนิดปกติ ความรู้ในเรื่องเทคนิคการสอนเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ความรู้เรื่องของการกระตุ้นพัฒนาการเบื้องต้น เด็กนักเรียนปกติมีเจตคติที่ไม่ดีต่อเพื่อนที่เป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษ เด็กที่มีความต้องการพิเศษเองยังปฏิเสธความบกพร่องของตัวเองอยู่ทำให้ไม่ได้รับความช่วยเหลือและผู้ปกครองที่ยังขาดการเอาใจใส่ช่วยเหลือบุตรหลานของตนเองอย่างเต็มที่ กระบวนการในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรวมที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการใช่วิธีการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการจัดการเรียนรวมของเด็กที่มีความต้องการพิเศษในโรงเรียน ได้แก่ ตัวเด็กที่มีความต้องการพิเศษเอง เด็กนักเรียนปกติ ครูผู้สอน ผู้ปกครอง และเจ้าหน้าที่รัฐผู้เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดค้นหาปัญหาของตนเอง ร่วมกันหาแนวทางและวิธีในการแก้ไข ภายใต้ศักยภาพและสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง เมื่อได้กิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ช่วยกันคิดขึ้นมาแล้วก็ช่วยกันนำไปปฏิบัติ ติดตามผลและสะท้อนผลที่เกิดขึ้น ซึ่งจะมีการปรับปรุงวิธีการดำเนินการต่าง ๆ ให้สามารถดำเนินไปได้สอดคล้องกับการปฏิบัติจริง จนเกิดการเปลี่ยนแปลงบรรลุผลตามเป้าประสงค์ที่วางไว้ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและนำเทคนิค F.S.C. มาใช้เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ โดยมีกระบวนการตั้งแต่ร่วมกันกำหนดปัญหาและวางแผนการแก้ปัญหาในรูปแบบของการทำโครงการต่าง ๆ ที่ครอบคลุมปัญหาทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

ทั้งหมด 7 โครงการ ได้แก่ โครงการคัดกรองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ โครงการเทคนิคการสอนเด็กที่มีความต้องการพิเศษ โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน โครงการสร้างเจตคติที่ดีต่อเด็กที่มีความต้องการพิเศษให้แก่เด็กปกติ โครงการส่งเสริมพัฒนาการด้านการรับรู้สัมผัสและการใช้กล้ามเนื้อ โครงการให้ความรู้เด็กที่มีความต้องการพิเศษในเรื่องการพัฒนาการควบคุมตนเอง และโครงการผู้ปกครองสอนลูก เมื่อนำโครงการต่าง ๆ ไปปฏิบัติ ได้มีการติดตามผลระหว่างดำเนินโครงการ 3 ครั้ง โดยที่แต่ละโครงการมีระยะเวลาในการประเมินแตกต่างกันตามลักษณะของการดำเนินงาน เมื่อได้ผลการประเมินก็จะมี การนำไปปรับปรุงการดำเนินงานเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีตัวชี้วัดคือ โครงการต่าง ๆ สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้ เกิดความมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาการจัดการเรียนรวมตามบริบทที่เป็นจริงของโรงเรียน อันได้แก่ นักเรียนปกติมีเจตคติและความรู้ต่อเพื่อนที่เป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษที่ดีขึ้น ครูมีความรู้ในการคัดกรองและมีเทคนิคการสอนดีขึ้น เด็กที่มีความต้องการพิเศษสามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้นอย่างเต็มศักยภาพ ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการให้การช่วยเหลือบุตรหลานที่บ้านต่อเนื่องจากโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเกิดการเรียนรู้การแก้ปัญหาด้วยตนเอง นำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สรุปรูปแบบการจัดการเรียนรวมที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้ฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการศึกษาแก่เด็กที่มีความต้องการพิเศษ เป็นรูปแบบเฉพาะ คือ APACP Model ดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยส่งเสริมให้เกิดการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Needs Assessment) พร้อมกันไปกับ การประเมินความเป็นไปได้ในด้านทรัพยากร (Resource Assessment) ที่มีอยู่ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยนำเทคนิค F.S.C. มาใช้เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรวม ให้เกิดการวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน จัดลำดับวิเคราะห์และหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน มิใช่การนำเอาวิธีการหรือนโยบายจากภายนอกโรงเรียนเข้ามายึดเยียดให้โรงเรียนดำเนินการตามโดยไม่คำนึงถึงสภาพการณ์ที่เป็นจริง ซึ่งถือเป็นขั้นตอนของการประเมิน (Assessment: A)

2. จากการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้รูปแบบของการทำโครงการต่าง ๆ ที่ครอบคลุมปัญหาทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้น (Facilitator) และประสานงาน (Coordinator) ให้เกิดความสำเร็จของแต่ละโครงการ ร่วมกับมีบทบาทเป็นผู้เชี่ยวชาญในการให้ความรู้ด้วย เป็นขั้นตอนของการแก้ปัญหาด้วยวิธีการดำเนินโครงการต่าง ๆ (Projects: P) ได้แก่

2.1 โครงการที่เป็นการพัฒนาเด็กที่มีความต้องการพิเศษ (Development of Special Needs Children) อันได้แก่ โครงการส่งเสริมพัฒนาการด้านการรับรู้สัมผัสและการใช้กล้ามเนื้อ โครงการให้ความรู้เด็กที่มีความต้องการพิเศษในเรื่องการพัฒนาการควบคุมตนเอง

2.2 โครงการที่เกี่ยวข้องกับเจตคติของเด็กปกติ (Attitude of Peers) อันได้แก่ โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน โครงการสร้างเจตคติที่ดีต่อเด็กที่มีความต้องการพิเศษให้แก่เด็กปกติ

2.3 โครงการที่เกี่ยวข้องกับความรู้ของครูผู้สอน (Knowledge of teachers) อันได้แก่โครงการคัดกรองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ โครงการเทคนิคการสอนเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

2.4 โครงการที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือของผู้ปกครอง (Cooperative of Parents) อันได้แก่โครงการผู้ปกครองสอนลูก

3. ในระหว่างที่มีการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ ผู้วิจัยประสานงานให้เกิดการประเมินผลสะท้อนคิด ลงมือปฏิบัติ และประเมินผลสะท้อนคิดกลับไปมา (Reflection-Action-Reflection..Action) จนโครงการแต่ละโครงการสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีการลงมือปฏิบัติและประเมินผลสะท้อนคิด (Action & Reflection: A)

4. ผู้วิจัยดึงเอาองค์ระเอกชนภายนอกที่มีได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรวมของโรงเรียน แต่มีศักยภาพในการที่จะสามารถส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จของโครงการให้เข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือ ซึ่งถือเป็นการนำชุมชนภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรวมในโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จ (Community: C)

5. การส่งเสริมให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของโรงเรียนนั้น ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เข้ามาเป็นกระบวนการในการพัฒนาการจัดการเรียนรวม ทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเกิดการเรียนรู้การแก้ปัญหาด้วยตนเอง นำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนได้อย่างยั่งยืน (PAR: P)

วิจารณ์ผล

1. ปัญหาด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนที่ส่งผลกระทบต่อจัดการจัดการเรียนรวม คือ เด็กที่มีความต้องการพิเศษเองยังไม่ยอมรับในความล่าช้าทางพัฒนาการของตนเอง จึงส่งผลกระทบต่อได้รับความช่วยเหลือที่ถูกต้องทั้งจากครูและเพื่อน ครูควรให้ความรู้แก่เด็กเหล่านี้เสียก่อน¹³ เด็กนักเรียนปกติจำนวนหนึ่งที่ยังไม่ยอมรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษเรียนรวม เห็นว่าเป็นตัวตลก คอยแกล้ง ไม่อยากให้ร่วมทำกิจกรรมด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของหฤทยา อารีวงศ์และคณะ¹⁴ เด็กที่เรียนห้องเดียวกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ควรมีความเข้าใจที่ถูกต้องต่อเด็กเรียนรวม จะช่วยให้เด็กปกติปรับทัศนคติที่เหมาะสมต่อเด็กที่มีความต้องการพิเศษ การพัฒนาให้เกิดระบบเพื่อนช่วยเพื่อน เพื่อให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษได้รับการช่วยเหลือในการเรียนจากเด็กนักเรียนปกติ ซึ่งส่งผลต่อการเรียนที่ดีขึ้นของนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ^{15,16,17,18} ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพในลักษณะรับจ้างเป็นรายวัน อาจต้องไปทำงานในที่ที่ไกล ๆ ให้ลูกอยู่กับญาติผู้ใหญ่นี้เอง ทำให้ไม่มีเวลาที่จะสอนการบ้านลูกเท่าที่ควร และส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 รองลงมาคือ ระดับประถมศึกษา หรือในรายที่ลูกเรียนระดับมัธยมศึกษาซึ่งเนื้อหาวิชาแตกต่างไปจากเดิมที่ผู้ปกครองเคยเรียน ผู้ปกครองก็ไม่สามารถทำการสอนได้ นอกนี้ยังมีเด็กที่มีความต้องการพิเศษส่วนหนึ่งอยู่ในความดูแลของมูลนิธิ ห่วงใยเด็กกำพร้า ซึ่งต้องดูแลเด็กเป็นจำนวนมากทำให้การดูแลเด็กเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร ผู้ปกครองมองว่าเรื่องของวิชาการนั้นควรเป็นเรื่องของทางโรงเรียนเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ปัจจุบันจำเป็นต้องเปลี่ยนผู้ปกครองให้กลายเป็นผู้ร่วมฝึกสอนและรักษาเด็ก¹⁹ พ่อแม่ที่เข้าใจโรคและยอมรับในข้อจำกัดในตัวเด็กจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเด็ก จึงเป็นสาเหตุหนึ่งให้การเรียนของเด็กกลุ่มที่มีความต้องการพิเศษไม่สามารถพัฒนาศักยภาพได้อย่างเต็มที่ เจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานภายนอก ให้การดูแลตรงจุดนี้นั้นยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ เนื่องจากภาระงานที่มาก การผลิตบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพิเศษ ยังผลิตได้ไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนเด็กที่มีความต้องการพิเศษที่ต้องให้บริการ เนื่องจากการผลิตบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพิเศษ ยังผลิตได้ไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนเด็กที่มีความต้องการพิเศษที่ต้องให้บริการ²⁰ โรงเรียนไม่มีบุคลากรที่จบการศึกษาเฉพาะทางในการจัดการเรียนการสอนแก่เด็กที่มีความต้องการพิเศษ อันได้แก่ นักการศึกษาพิเศษ ครูส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในเรื่องของการคัดกรองและการจัดการ

เรียนการสอนแก่เด็กในกลุ่มที่มีปัญหาการเรียนรู้อุปสรรคและกลุ่มสมาธิสั้นชนิดปกติ สอดคล้องกับ ผดุง อารยะวิญญู²⁰ กุลยา ก่อสุวรรณ²¹ ไนยนา ทองอยู่²² ทางโรงเรียนมีการจัดแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล แก่เด็กที่มีความต้องการพิเศษ แต่มีเพียงคณะครูและผู้ปกครองเข้ามาจัดทำแผนเท่านั้น และแผนดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมทุกทักษะ เน้นเฉพาะการจัดการในเรื่องของทักษะวิชาการเพียง 2 สาระเท่านั้น คือ สาระคณิตศาสตร์ และภาษาไทย ควรได้รับความร่วมมือจากบุคลากรทางการศึกษาและบุคลากรทางการแพทย์ เนื่องจากเป็น เครื่องมือในการตรวจสอบ ความก้าวหน้าทางการเรียนและพัฒนาการของเด็กแต่ละคนให้เป็นไปอย่างมีระเบียบ แบบแผน มีข้อมูลในการจัดเด็กเข้ารับบริการการศึกษาและบริการที่เกี่ยวข้องอื่นๆ^{11, 23, 24} โรงเรียนยังขาดความรู้ ในเรื่องของเทคนิคการสอน การจัดการพฤติกรรมเด็กในชั้นเรียน จึงส่งผลให้ครูไม่ทราบวิธีการที่จะส่งเสริม วิชาการแก่เด็กที่มีความต้องการพิเศษในห้องเรียนรวมได้ มีครูสอนวิชาการแก่เด็กที่มีความต้องการพิเศษเพียง คนเดียวเท่านั้น ซึ่งเป็นการสอนเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์และภาษาไทย ทั้ง ๆ ที่แนวโน้มของการเรียนรวม ต้องลด บทบาทของห้องเสริมวิชาการ (Resource room) ให้น้อยลง เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายสูง ให้เด็กเรียนในห้องปกติและ นำทรัพยากรมาให้บริการในห้องปกติแทน²⁵ ขาดในเรื่องของเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อทางการศึกษา บริการต่าง ๆ ที่ช่วยสนับสนุนการศึกษาของคนพิการแต่ละประเภท ความช่วยเหลืออื่น ๆ ทางการศึกษา เช่น กิจกรรมบำบัดและกายภาพบำบัดสำหรับเด็กที่มีความต้องการบกพร่องทางด้านสติปัญญา เด็กออทิสติก การ แก้ไขการพูดสำหรับเด็กออทิสติก ซึ่งเป็นสิ่งที่โรงเรียนที่มีการจัดการเรียนรวมควรจัดให้มีในโรงเรียน²⁶

2. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรวมโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ได้วิธีการพัฒนาการจัดการ เรียนรวมที่มีประสิทธิภาพ การที่ให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนในการเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรวมเข้ามามีส่วนใน กระบวนการดำเนินงาน ตั้งแต่ขั้นตอนของการกำหนดปัญหาที่เกิดขึ้น ร่วมกันค้นหาแนวทางและวางแผนในการ แก้ปัญหา การลงมือปฏิบัติและการติดตามประเมินผลสะท้อนผลที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับประเวศ วะสี²⁷ ที่กล่าวว่า ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนนั้นอยู่ที่ความมีลักษณะร่วมกันภายในชุมชน ความสำเร็จของชุมชนอยู่ที่ กระบวนการในการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อสนองต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ การวัดความเข้มแข็งของ ชุมชนจึงควรพิจารณากระบวนการที่ชุมชนจะดำรงรักษาความเป็นกลุ่ม และพลังในการแก้ปัญหาเอาไว้²⁸ และ ต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก²⁹ สอดคล้องกับการศึกษาของ จาโรจน์ วงศ์กระจ่าง³⁰ การ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีลักษณะการทำงานแบบเป็นหุ้นส่วนกันระหว่างผู้วิจัยกับ บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในปัญหา การวิจัยนั้น ผ่านการระดมพลังสมองและความรู้ของกลุ่มคนดังกล่าว³¹ อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญ มักมีความยั่งยืน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเกิดความรู้สึก รับผิดชอบในการจัดการกิจการที่เกิดขึ้นด้วยความเต็มใจ และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของอย่างมีเหตุผล วงจร การวิจัยเป็นการประเมินผลสะท้อนคิด ลงมือปฏิบัติ และประเมินผลสะท้อนคิดกลับไปมา (Reflection-Action- Reflection..Action) อันเป็นการทบทวนความคิดของตนเองไปมาตลอดเวลาขณะที่ปฏิบัติ³² จึงเกิด ประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง สอดคล้องกับการศึกษาของดารณี อุทัยรัตนกิจและคณะ⁹ วิไล พิพัฒน์มิ่งมลพร¹⁶ จาโรจน์ วงศ์กระจ่าง³⁰ จินตนา แยกแก้ว³³

3. กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ปฏิบัติได้จริงในสถานการณ์จริง แก้ไขตามสาเหตุที่เกิดขึ้น ไม่ยาก ซับซ้อน รูปแบบในลักษณะการอบรม มีการใช้สื่ออุปกรณ์ที่หลากหลาย เป็นการสอนโดยอาศัยกระบวนการกลุ่ม สัมพันธ์ (Group Process) ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางใช้กลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ เป็นการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วย มีความเป็นพลวัต (Dynamic)

ตลอดเวลา ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น วิธีการเรียนลักษณะนี้เป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียนเป็นอย่างมาก มีการนำความรู้ที่ไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินกิจกรรมของตนเอง³⁴ ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างสมาชิกในกลุ่มหรือองค์กร³⁵ สอดคล้องกับการศึกษาของ กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ³⁶

4. ใช้เทคนิคการประชุมระดมแนวคิดเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน (F.S.C.) เป็นเทคนิคการส่งเสริมความร่วมมือเพื่อการพัฒนา เป็นกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้แทนกลุ่มหลายประเภท หลายระดับซึ่งต่างก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ มาร่วมกันทำงาน¹² มีจุดมุ่งหมายปลายทางร่วมกัน มีแผนงานที่ชัดเจนร่วมกัน³⁷ สอดคล้องกับการศึกษาของบรรจง ปัทมาลัย³⁸ ร่วมกันระดมแนวคิดมองถึงปัญหาและแนวทางในการแก้ไขมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ พิจารณาร่วมกันว่าปัญหาใดเป็นปัญหาเร่งด่วน คำนึงถึงความเหมาะสมกับเงื่อนไขทางวัฒนธรรมและบริบทของสังคมชุมชนนั้นด้วย ตามที่ทั่วไปเรียกว่า "ถอดประสบการณ์"³⁹ สามารถดำเนินงานต่อเองได้หลังสิ้นสุดการวิจัยหรือเมื่อนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว⁴⁰

5. การส่งเสริมให้ฝ่ายต่าง ๆ มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เน้นให้คนในองค์กร/ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอนแล้ว ยังต้องสามารถดำเนินงานต่อเองได้หลังสิ้นสุดการวิจัยหรือเมื่อนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว เกิดโครงการที่ต่อเนื่องซึ่งจะดำเนินการในปีการศึกษาต่อไป อันได้แก่ โครงการคัดกรองเด็กที่มีความต้องการพิเศษ โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน โครงการส่งเสริมพัฒนาการด้านการรับรู้ความรู้สึก การใช้กล้ามเนื้อและการเคลื่อนไหว โครงการผู้ปกครองสอนลูก เนื่องจากเป็นการเริ่มต้นของคนที่อยู่กับปัญหา ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการ จึงเป็นกระบวนการที่คนในองค์กร/ชุมชนมิใช่ผู้ถูกกระทำแต่มีอำนาจร่วมกันในการวิจัย เน้นการทำงานเป็นทีมด้วยความช่วยเหลือของผู้นำและอาศัยทฤษฎีทางพฤติกรรมศาสตร์⁴⁰ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นวิธีการที่มีคุณค่าในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริงและเกิดความยั่งยืน³²

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานครั้งนี้คือ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้กิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินงานนั้นได้ผลเป็นที่น่าพอใจ แต่เนื่องจากคณะครูของโรงเรียนมีภาระกิจมาก ทำให้ไม่สามารถดำเนินโครงการบางโครงการได้ตามกำหนดเวลา อีกทั้งยังพบปัญหาในด้านการนัดประชุมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานมาประชุมพร้อมกัน เพื่อทำการประเมินผลรวบยอด เนื่องจากทั้งฝ่ายผู้ปกครองและครูต่างติดภาระกิจ ไม่สะดวกที่จะมาประชุมได้ ซึ่งผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายคน เพื่อรวบรวมข้อมูลดังกล่าว ทำให้การสะท้อนผลในขั้นตอนนี้อาจยังมีบางส่วนที่ไม่สมบูรณ์

ผลที่ได้รับจากการดำเนินงาน ทุกคนที่มีส่วนร่วมเกิดการพัฒนาในความคิด ภาคภูมิใจ เห็นความมีคุณค่าของตนเอง ก่อให้เกิดความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง⁴¹

ปัจจัยเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดผลสำเร็จในการดำเนินงาน โรงเรียนและชุมชนโดยรอบนั้นมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้ปกครอง รวมทั้งผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเรียนตามนโยบายของโรงเรียนอยู่แล้ว ได้เกิดเป็นลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็ง^{27,41} ผู้บริหารของโรงเรียนเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในเรื่องการจัดการเรียนรวม^{42, 43} ส่งเสริมพัฒนาบุคคลากรให้ได้รับการอบรมทางด้านการศึกษาพิเศษ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง^{12,22} การได้รับการสนับสนุนทางสังคม⁴⁴ ปัจจัยด้านนโยบายการศึกษา⁸

ขอบเขตของการนำผลการวิจัยไปใช้ (Transferability) การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรวม อันเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในพื้นที่ร่วมกับผู้วิจัย ในการร่วมกันกำหนดปัญหาและแนวทางในการแก้ไขตามบริบทสภาพการณ์ของโรงเรียนที่เป็นกรณีตัวอย่าง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในงานวิจัยนี้จึงเกิดเฉพาะในโรงเรียนกรณีศึกษาเท่านั้น การจะประยุกต์ผลการวิจัยนี้ไปใช้นั้นจะกระทำได้ภายใต้บริบทหรือสภาพการณ์ที่ใกล้เคียงกันกับการวิจัยครั้งนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การที่จะส่งเสริมพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรวมให้มีประสิทธิภาพ ควรมีการส่งเสริมให้ฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วม
2. ในการที่จะก่อให้เกิดการจัดการเรียนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพจริงและยั่งยืน ควรมีการบรรจุหลักสูตรที่เกี่ยวกับลักษณะของเด็กที่มีความต้องการพิเศษทุกประเภท หลักการคัดกรอง การส่งเสริมการกระตุ้นพัฒนาการเบื้องต้น เทคนิคการสอน ไว้ในหลักสูตรครูทั่วไปด้วย
3. ในการพัฒนางานด้านการจัดการเรียนรวมในชุมชนให้ได้ประสิทธิภาพนั้น ควรใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อใช้พัฒนาการจัดการเรียนรวมในโรงเรียนกรณีศึกษา ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจ จึงควรมีการนำรูปแบบการวิจัยแบบนี้ไปใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาการจัดการเรียนรวมในโรงเรียนอื่นที่มีบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อเป็นการยืนยันความเหมาะสมของกระบวนการ อันจะเป็นการนำไปสู่รูปแบบที่ดีที่สุด สามารถนำไปเผยแพร่แลกเปลี่ยนและปรับใช้ในโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ
2. ควรมีการติดตามผลระยะยาว ภายหลังจากการใช้รูปแบบการวิจัยนี้ผ่านไป 2-3 ปี เพื่อดูว่ามีปัจจัยอะไรที่มีผลต่อการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง หรือมีปัจจัยอะไรที่ส่งผลให้ต้องเลิกดำเนินกิจกรรมของโรงเรียน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ยุทธนา ไชยจุล ประธานกรรมการ รศ. ดร.อรพินทร์ ชูชม และ รศ. ดร.ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุล กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบคุณคณะครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนวัดกุฎ้ำ (เมธาวิสัยคณาทร) ที่กรุณาเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. 2545. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. (online). แหล่งที่มา:
http://www.onec.go.th/Act/law2542/index_law2542.htm. (9 เมษายน 2551).
2. ดารณี อุทัยรัตนกิจและคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรวมในโรงเรียนและการพัฒนาของครูเพื่อการเรียนสูงสุดของนักเรียน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2546; 53-58.
3. Baker ET, Wang MC, Walberg MJ. The effects of inclusion on learning. Educational Leadership 1994; 52(4): 33-35.
4. Stainback S, Stainback W. Curriculum consideration in inclusive classroom: Facilitating learning

- for all students. Baltimore: Paul H. Brooks, 1992: 45-47.
5. Staub D, Peck CA. What are the outcomes for nondisabled students? Educational Leadership 1994; 52(4): 36-40.
 6. ระวีริน สุรวัดฒานันท์. การจัดการศึกษาสำหรับเด็กออทิสติกระดับก่อนประถมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
 7. อุบล เล่นวารี. การบริหารและการจัดการศึกษาพิเศษเรียนร่วม. กรุงเทพฯ : จำไทย เพรส, 2542.
 8. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานการวิจัยการทดลองนำร่อง: การศึกษาผลการดำเนินงานพัฒนาโรงเรียนเรียนร่วมสู่มาตรฐานการศึกษาพิเศษ. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2545.
 9. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. คู่มือครู รูปแบบการจัดการเรียนร่วมแบบรวมพลัง งานของครูในยุคการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2547.
 10. สุภาพร ชินชัย. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมของครูในการสอนเด็กออทิสติกเรียนร่วมกับเด็กปกติในโรงเรียนระดับประถมศึกษา. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.
 11. เบญจา ชลธารินนท์. คู่มือการจัดการเรียนร่วมโดยใช้โครงสร้างซีท. กรุงเทพฯ : กระทรวง ศึกษาธิการ, 2546.
 12. วีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา, 2546.
 13. ผดุง อารยะวิญญู. การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรตติ้ง, 2533.
 14. หฤทยา อาริวังศ์ และคณะ. กลยุทธ์ที่ใช้เพื่อพัฒนาปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนปกติและนักเรียนออทิสติกระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2545.
 15. นงลักษณ์ วิรัชชัย. สรุปรายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนร่วมแบบรวมพลัง: การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการโดยครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, 2544.
 16. วิไล พิพัฒน์มงคลพร. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ระหว่างการสอนโดยวิธี "กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน" กับการสอนปกติ. ขอนแก่น. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2535.
 17. Anne MB, Kroeger S. Inclusive Classrooms. Teaching Special Students in General Education Classrooms. 6th ed. New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall, 2004.
 18. Maheady L, Harper GF, Mallette B. Peer-mediated instruction and interventions and students with mild disabilities. Remedial and Special Education 2001; 22: 4-14.
 19. วินัดดา ปิยะศิลป์. คู่มือสำหรับพ่อแม่ ตอน โรคสมาธิสั้น. สถาบันสุขภาพเด็กแห่งชาติมหาราชินี. กรุงเทพฯ: บริษัท โอลิสติก พับลิชชิ่ง จำกัด, 2540.
 20. ผดุง อารยะวิญญู. การศึกษาความต้องการกำลังคนในการพัฒนาการศึกษาพิเศษ. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. (online). แหล่งที่มา: <http://www.thaiedresearch.org/result/result.php?id=6079>. (5 เมษายน 2550).

21. กุลยา ก่อสุวรรณ. การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1 เรื่อง การเรียนรวม. มติชน. ฉบับวันที่ 5 กันยายน, 2550.
22. ไนยนา ทองอยู่. การศึกษาแนวทางพัฒนาคุณภาพนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษในโรงเรียนศูนย์กลางทางวิชาการ การศึกษาพิเศษสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสตูล, 2544.
23. ผดุง อารยะวิญญู. การเรียนร่วมระหว่างเด็กปกติกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ. กรุงเทพฯ: จำไทย เพรส, 2542.
24. จรี ทองคำ. แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล. 2542 (online). แหล่งที่มา : <http://www.phatthalung1.org/km/modules.php?name=News&file=article&sid=132>. (26 เมษายน 2550).
25. ผดุง อารยะวิญญู. การเรียนร่วมระหว่างเด็กปกติกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ. กรุงเทพฯ: จำไทย เพรส, 2537.
26. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. การพัฒนาศักยภาพบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ สมาริสั้น และอภิชีม. กรุงเทพฯ : ภาวะกิจโครงการและประสานงานวิจัย, 2549: 63-64.
27. ประเวศ วะสี. ภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2534.
28. สีลาภรณ์ นาครทรรพ. การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. ใน การศึกษากังการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศ ไทย. กรุงเทพ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539 : 116.
29. สุรินทร์ กิจนิตชีวี. กระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวของชุมชนสากล ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน, 2540.
30. จาโรจน์ วงศ์กระจ่าง. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็น สำคัญของครูโรงเรียนแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา วิชาวิจัยและสถิติ การศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร, 2545.
31. อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ : บทเรียนจากการวิจัยภาคสนาม. กรุงเทพฯ. โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, 2548.
32. พันธุ์ทิพย์ งามสูตร. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540 : 60-63.
33. จินตนา แยกแก้ว. การพัฒนาศักยภาพของผู้ปกครองด้านการสนับสนุนการศึกษาโดยกระบวนการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและสถิติการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร, 2545.
34. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. รูปแบบการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของมนุษย์. 2551 (online). แหล่งที่มา: <http://std.kku.ac.th/4830503531> (5 เมษายน 2550)
35. วรณชนก จันทุม. การพัฒนากลวิธีในการป้องกันการสูบบุหรี่ของนักเรียนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโรงเรียนขยายโอกาส ในจังหวัดกาฬสินธุ์. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.
36. กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอน คณิตศาสตร์ ระดับประถมศึกษา. (online). แหล่งที่มา <http://www>.

- thaiedresearch.org/result/result.php?id=6082. (3 มีนาคม 2551).
37. Weisbord M, Janoff S. Future Search. An Action Guide to Finding Common Ground in Organizations and Communities. 2nd ed. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 2000.
 38. บรรจง ปัทมาลย์. วิจัย KM ในโรงเรียน. (online). แหล่งที่มา <http://researchers.in.th/blog/schoolk/409>. (27 มีนาคม 2550).
 39. สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินสาร. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546 : 41.
 40. Wilkinson D. The Research's Toolkit. London: Routledge Falmer, 2002.
 41. Stringer ET. Action Research Second Edition. California: Sage, 1999.
 42. กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน.โดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง.สภาแคทอลิกเพื่อการพัฒนา, 2538.
 43. ศรียา นิยมธรรม. เอกสารการประชุมสัมมนาเพื่อหาแนวทางในการจัดการประถมศึกษาสำหรับเด็กพิการร่วมกับเด็กปกติ. กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนารูปแบบการจัดการประถมศึกษาสำหรับเด็กพิการกับเด็กปกติ. ภายเอกสาร, 2531 : 38-39.
 44. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี. กรอบการดำเนินงานการจัดการศึกษาสำหรับผู้มีความต้องการพิเศษ. กรุงเทพฯ. สำนักกฤษฎมนตรี, 2543.
 45. House JH, Kahn RL. Measures and Concepts of Social Support. In Social Support and Health. Edited by C., Sheldon and S.S., Leonard. New York: Academic Press, Inc ; 1985: 201.